

GUBERNATORIUS MOKYKLŲ BIBLIOTEKOSE*

Aleksandras Ružancovas

Savo pastabas apie daromas gubernijoje revizijas Rusijos imperijos gubernatoriai surašydavo ir išleisdavo. Tad ir Kauno gubernijos spaustuvėje bemaž kasmet buvo spausdinamos tos pastabos („Zapiska“).

Pastabose buvo paliečiamos valstiečių reikalus tvarkančios įstaigos ir pareigūnai („mirovyje posredniki“ – taikos tarpininkai), mokyklos, gydymo įstaigos, policija, keliai, miestiečių reikalus tvarkančios įstaigos.

1892 m. gubernatorius Klingerbergas aplankė Kauno, Ukmergės ir Zarasų (rusiškai Novo-Aleksandrovsko) apskritis [1]. Iš patikrintų mokyklų sąrašo matyti, kad gubernatorius yra buvęs Kurkliuose, Apsoje¹, Krasnogorkoje ir Slabadoje (dab. Breslaujos aps.), Smalvuose², Salakuose³, Rokiškyje, Sveduose⁴, Antalieptėje, Andrioniškyje, Pagiriuose, Siesikuose, Raguvoje, Vidžiuose, Betygaloje, Taujėnuose, Vepriuose, Onuškyje (dab. Rokiškio aps.), Breslaujoje.

„Pagirių, Siesikų ir Raguvos mokyklose – rašo gubernatorius – yra gana pakankamos bibliotekos, o Vidžiuose – knygų sandėlis, kas leido man išdalinti knygas mokiniams, kai tik baigusiems kursą. Šiais metais aš ketinu aprūpinti nedidelėmis bibliotekomis visas mokyklas ir tikiuosi p. p. Taikos Tarpininkų paramos.

Būdinga pastaba kiek toliau: „Kai kuriose mokyklose (Betygalos, Siesikų, Slabados, Salakų) berniukai, paklausti apie jų tautybę, atsakydavo, kad jie yra lenkai; iš tikrųjų gi jų tėvai tikrieji lietuviai. Būtų naudinga, kad p. p. Taikos Tarpininkai ir liaudies mokytojai pasistengtų iširti priežastis, iššaukiančias tokį vaikų suklaidinimą“.

Mokyklų knygų sandėliuose buvo anuomet sukraunamos rusiškomis raidėmis, nelemta „graždanka“ išspausdintos knygos, kurių, prof. dr. Vaclovo Biržiškos teigimu, lietuvių spaudos lotynų šriftu draudimo metu Rusijos imperijoje pasirodė tik 45 [2].

* Rankraštis saugomas LNB RKRS, F47-2505, l. 1–2.

1 A) Apse.

2 B) Smalvose.

3 C) Salake.

4 D) Turi būti Svedasuose.

1894 m. gubernatorius vėl buvo Ukmergės ir Zarasų, be to dar Panevėžio ir Šiaulių apskrityse, tačiau pastabos nebuvo šikart išleistos, nes apdirbti jas, esą, „nebuvo laiko“. Gal sutrukdė Kražių įvykiai?

1895 m. revizuota Kauno, Telšių ir Raseinių apskritys [3]. Tikrindamas mokyklas, Klingerbergas kreipdavo ypatingą dėmesį į mokinių išsilavinimo laipsnį ir „į mokyklos įtaką, kaip paties tikriausiojo būdo surusinti vietos gyventojus, supažindinant juos su visos imperijos gyvenimu ir istorija“. Geriausiomis mokyklomis iš aplankytų pripažintos Nevarėnų, Andriejavo ir Skaudvilės mokyklos.

„Ypatingieji bibliotekų skyriai užvesti ir knygos dalinamos pasiskaityti, išimti sudaro Šimkaičių, Batakių ir Šilalės mokyklos; dviejų pastarųjų mokyklų mokytojų paaiškinimus aš negalėjau pripažinti vertais dėmesio, apie ką ir pranešiau liaudies mokyklų direktoriui“ – rašo gubernatorius.

Tikrai įdomus įvykis buvo Ylakiuose. Štai vertimas iš cituojamo dokumento 20–21 puslapių: „Dėl veikiančiojo krašte potvarkio, kuriuo uždrausta lotynų šriftu spausdintų lietuviškų ir žemaitiškų knygų vartojimas ir platinimas, valstiečiai nusiskundžia, kad jie neturi skaitymų gimtąja kalba. Tuo tarpu prie liaudies mokyklų yra sandėliai knygų, išspausdintų rusiškomis raidėmis, bet tos knygos guli ir visai nevartojamos, neliesdamas pašalinių, gal būt ir esamų, tokio reiškinio priežasčių, pakanka sustoti prie pačios paprasčiausios: valstiečiai apie šias knygas nieko nežino. Ylakių valsčiuje jie buvo labai nustebinti tuo, kad aš laisvai skaičiau jiems žemaitiškai iš knygos, išspausdintos rusiškomis raidėmis, ir, matomai, pirmą kartą išgirdo, kad yra žemaitiškos knygos, leistos vartoti. Man atrodo, kad p. p. Taikos Tarpininkai galėtų ir šiuo atveju būti labai naudingi, aiškindami valstiečiams, jog ne žemaitiškos ar lietuviškos knygos vyriausybės draudžiamos, o lenkų abėcėlė, visiškai svetima gyventojams“.

Kiek žemiau seka įsidėmėtina pastaba dėl valstybinės kalbos vartojimo tarnyboje: „Daugelyje valsčių kaimo seniūnų pareigas dar eina valstiečiai, kurie visai nesupranta rusų kalbos, ypač Raseinių apskrityje, ir I-os nuovados Taikos Tarpininkas randa leistinu kalbėtis su jais žemaitiškai [4]. Žinoma, su valstiečiais, kurie dėl nepriklausančiųjų nuo jų priežasčių nesupranta rusų kalbos, kodėl gi ir nepasikalbėti suprantamąja jiems kalba, bet su pareigūnais to nereikia leisti, bet atvirkščiai, kiekviena proga stengtis įtikinti juos, kad tarnybiniuose santykiuose leidžiamas tikrai valstybinės kalbos vartojimas“.

Pastabos rodo aiškias rusifikacijos pastangas mokyklose ir jų bibliotekose bei sandėliuose. Tačiau net ir toks atrakcionas, kad ir paties gubernatoriaus skaitymas iš rusų raidėmis spausdintos lietuviškos knygos, neturėjo įtakos ge-

resniam tokių knygų platinimui. Jos buvo boikotuojamos iki spaudos uždraudimo atšaukimo.

NUORODOS

- [1] Zapiska po revizii, proizvedennoj Kovenskim gubernatorom v Kovenskom, Vilkomirskom i Novoaleksandrovskom ujezdach s 26 maja po 27 ijunia 1892 goda.
- [2] Vacl. Biržiška. Lietuvių knyga spaudos uždraudimo metu. „Bibliografijos Žinios“, 1929 m., Nr. 2(8), 34 p.
- [3] Zapiska po revizii, proizvedennoj Kovenskim gubernatorom v Kovenskom, Telševskom i Rossijenskom ujezdach v 1895 godu.
- [4] Anais laikais, t.y. 1895 metais Raseinių apsk. I-os nuovados Taikos Taikos Tarpininku buvo..... (Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernii na 1895 god, ...p.)⁵

Vilnius, 1944.5.7.d.

5 Straipsnio autorius neįrašė duomenų.